

Milel ve Nihal Geleneğinden

Rafi'uş-Şübühât yani, Cevab-i risâle-i şemsü'l-hakika*

Sad. Mehmet ALICI**

Lillahi'l-hamd

Hamd-û sena ve ibadetler yegâne vâhid ve kadîm ve adil ve rahîm olan Allah-û Teâla ve kutsi hazretlerine vâcib ve layıktır. Mesihiy-

---

* Harputlu İshak Hoca'nın (1801-1892), Anadolu'da faaliyet gösteren misyonerlere karşı yazdığı *Şemsü'l-Hakika* adlı eserine, reddiye niteliğinde kaleme alınan *Rafi'uş-Şübühât* metni Millet Kütüphanesi'nde AEmtf04463 demirbaş kaydıyla ve 220RAF sınıflama numarasıyla bulunmaktadır. Yazarı ve baskı yeri belli olmayan metnin XX. Yüzyılın başlarında kaleme alındığı varsayılabilir. Misyoner faaliyetlerinin Osmanlı coğrafyasında hız kazandığı XIX. yüzyılın ikinci yarısında Hıristiyanlara karşı Harputlu İshak Hoca'nın çabaları altında, *Mîzânü'l-hakk* (Millet Kütüphanesi:AEfrs936 Demirbaş, 220 sınıflama, 1849 Ekberabad) adıyla 1849'da misyonerler cemiyetinin yayınladığı metne cevap niteliği taşımaktadır. Burada giriş kısmı ve birinci bölümü (ss. 1-9) sadeleştirilen *Rafi'uş-Şübühât* ise *Mîzânü'l-hakk*'ın argümanlarını yeniden ele alarak *Şemsü'l-Hakika*'ya cevap vermeye çalışmaktadır. Söz konusu metin bir giriş ve iki ana bölüm ve toplamda 16 madde başlığından oluşmaktadır. Burada yazar Harputlu İshak Hoca'nın iddia ve sorularını sayfa numarası vererek zikretmektedir. Daha sonra özellikle misyonerlerin kaleme aldığı *Mîzânü'l-hakk* ve *Miftâhü'l-Esrâr* (Millet Kütüphanesi: AEfrs26 Demirbaş, 232 sınıflama, 1837) çerçevesinde İncil metinlerinden de yararlanarak iddiaların geçersizliğini ispata çalışmaktadır. *Şemsü'l-Hakika* ve Harputlu İshak Hoca hakkında detaylı bilgi için bkz. Harputlu İshak Efendi, "Müslümanlar Tarafından Hıristiyanlara Yöneltilen Yetmiş İki Dakik Çetin Soru", Sadeleştiren Mehmet Alıcı, *Milel Nihal Dergisi*, C. 3, Sayı 1-2, Yıl 3, (Aralık 2005-Haziran 2006), ss. 221-252.

** Arş. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi ABD.

ye dinini *Mîzânü'l-hakk* kitabına cevap olarak *Şemsü'l-Hakika* ismiyle Asitane'de basıldı ve neşrolundu. Müderrislerden ve meclisi Meârif Azâlarından olan müellifi [Harputlu İshak Hoca] aracılığıyla Muhammedîlerin Mesihîyye'yi reddetmelerinde ileri sürdükleri itirazlara cevap olarak zikredilen kitabın ispat edilen ve açıklanan delilleri ve burhanları kâmil bir dikkatle incelendi. İlim ve edebe uygun, akli olarak ve ilim adamına en layık bir biçimde cevaplarını arz ve beyan etmesini ümit ve hak arayışıyla ve dini araştırmalarda taassuptan kaçınarak ve uygun olmayan kelimelerden tarafsızlıkla uzak durarak akletmek ve tefekkür etmek, ilim ve fazilet erbabının vaciplerinden olmalıdır. Mezkûr müelliften dahi ehil olmayı gösterme, insaf etme ve marifet ümit edilse de, ne yazık ki şüpheli bir tezahürü olarak nihayetinde ispat ve burhanlar yerine fakat asılsız ve haksız ifadelere yer vermiş ve insaf ve ehil olma noktasında taassup ve düşmanlık göstermiştir.

Şimdi müellifin kitabından bazı ifadeleri zikrederek sözlerimizi delillendirelim. Mesela, asılsız bir iddia olarak kitabının [*Şemsü'l-Hakika*] 101. sahifesinde "Arap kavminden daha fazla hiçbir kavim yoktur", 275. sahifesinde "Nasârâ kralları senede [3] bir gün Pavlus'un ziyaretine gelirlerdi", 276. sahifesinde "hazret-i musa ibadetinde Kudsû şerife yöneldiler". 95. sahifesinde "İsa aleyhisselam çarmıha gerildiğinde yanında şakirtlerinden hiç kimse yoktu", 240. sahifesinde "Zerubbabil [Hagay 1:1-15] asrın lügatinde Muhammed demektir" ve 274. ve 275. sahifelerinde "Pavlus Nasârâ'nın düşmanı olarak onlar için ziyadesiyle zararlı ve saptırcı olup hased ve düşmanlığına bağlı olarak dinlerini ifsad etmek için canını verdi" diye ifade etmiştir. Fakat gerek zikredilen maddeler ve gerekse diğer benzeri asılsız ve temelsiz iddialar müellifin ilminin kıtlığına ve dikkatsizliğine açık birer delildir. Eğer biraz dikkatli ve tarih ilmüne aşına olsaydı, şunları bilirdi: Arap kavmi ancak on-on iki milyon nüfusa sahiptir, Rus, Alman, Fransa, Hind, Çin-ü Maçin, ve diğer kavimler kat kat Araplardan fazla oldukları yaşadıkları coğrafyayla da malumdur. Pavlus zamanında Nasârâ kralları değil, putperest hakanlar mevcuttu. Mesihî kralların ilki olan Konstantin [ms. 272-337] mezkûr havariden üç yüzyıl sonra

ortaya çıkmıştır. Ahdi Musa'da ne Kuds-i Şerif ve ne Beytu'l-Mukaddes mevcuttu. Belki onun yerinde putperest Kenanlıların Yabus ve Salim isminde küçük bir kaleleri vardı. Kuds-i Şerif ve onda Beytu'l-Mukaddes hazreti Musa'dan beş yüz sene sonra Hazreti Davud ve Hazreti Süleyman zamanında inşa edilmiştir. Hazreti Mesih'in çarmıha gerilmesinde havarilerden Yuhanna ve bazı müminlerin haç yakınında hazır bulunduğu Yuhanna İncili bab 19 ve 25, 26 ve 27. ayetleri çerçevesinde açıkça beyan edilmiştir. "Zerubbabil muhammed'di" demek doğru değildir. Muhtemeldir ki [4] Babil esaretinin son zamanlarında Yahudi kavminin ileri gelenlerinden birinin ismi olarak İbranice 'de "Babil'i dağıtmış" demektir. Pavlus her ne kadar başlangıçta Mesihîlerin düşmanı ise de, iman ettikten sonra havarilerden biri olarak Mesihî dininin tebşîri ve ta'limi hususunda tam bir gayret içinde olmuştur. Sonunda Mesih yolunda Roma şehrinde şehit edildiği bilinir.

Şimdi adı geçen musannifin inat ve insafsızlığını açık eden bazı hususlardan da zikretmeye başlanabilir. Şöyle ki *Mîzânü'l-hakk'*ın 182 ve 183. sahifelerinde sübût ve beyan olduğu vecihle, cenab-ı Mesih'in havarilerine va'd buyurduğu "tesellici" manasına olan "Paraklit" lafzından Ruhü'l-Kuds muraddı. Bu dahi, Mesih'in yükselişinden on gün sonra havariler üzerine nüzûl ederek mezkûr va'din tamamlandığı ve Ruhü'l-Kuds'un havarilere olan nüzûlüne dair olan âyetten İncil-i Luka'nın 24. babının 49. ayetinde Mesih'in zikredilen kelimidir: "siz (yani havariyyun) yüksekten kuvvet ile (yani, Va'd edilen ruh ile) kuşanuncaya değin Medine-i Ūruşalim'de ikamet ediniz" diye buyurdıkları *Mîzânü'l-hakk'*ın yukarıda işaret olunan yerlerinde yazılıdır. Mezkûr musannif [Harputlu İshak Hoca] yukarıda geçen ayeti bu vecihle Muhammed'e nispet edemediğinden manasını tağyir ve tebdil etmiştir. Kendi kitabının 180. sahifesinde "sizin kıbleniz yönünüz Ūruşalim olup Kâbe-i Mükerrreme'ye tahvil olunmasını ima ve işaretir" demiş. Ve "Mesih'in ölümü İncil'in ekser mahallerinde mezkûr ve yazılıdır" demiş. Kendileri dahi olaydan önce (mesela İncil-i Matta'nın 16. babının 21. ayetinde) öldürüldüğü ve üçüncü gün kıyam edeceğini şakirdlerine izhar buyurdu ve kıyamdan sonra Simon

adlı şakird Mesih'in kıyamı hakkında şüphede kalınca Mesih kendisini havarilere [5] göründü. Zikri geçen Simon'u çağırıp şüphesini [şöyle diyerek] izale etti: "ben hemen salib olunan kıyam etmiş Mesih'im" diyerek ellerinin ve böğrünün yara izlerini gösterdi. Parmağını buraya koy ve ellerime bak ve elini tutuböğrümeye sok ve imansız olma, ama imanlı ol" ve Simon cevap verip ona dedi ki "ya rabbim ve ey ilahım", İsa ona dedi ki; "Ey Simom beni gördüğün için iman ettin, ne mutlu onlara ki görmediler ve iman ettiler" [ifadeleri] Yuhanna'nın 20. babının 27. ve 28. ve 29. âyetlerinde yazılıdır. Şimdi, mezkûr musannif, mutlak inadından Cenab-ı Mesih'in şu kelamının zıddında kitabının 91. ve 93. sahifelerinde hazreti İsa çarmıha gerilmeyip şakirdlerden Yahuda [kendisini] hazreti İsa yerine öldürülmeye razı bir zat gösterip, ol kimse dahi peygamberinin yerine fedâkarane nefsinin katline razı oldu. İsa aleyhisselam, Uhnuh [Enoch/Hanok Tekvin 5:22-29] aleyhisselam gibi semaya ref olundu diye yazmış. Ve yine 285. sahifesinde Luka İncili'nde Cebrail aleyhisselam hazreti Meryem'e "Oğlun Mesih hazreti Davud'un oğludur" [Luka 1:26-38, Yuhanna 7:42] diyerek açıkladı. Bu ise hazreti Mesih'in ubudiyetini isbatta kâfidir. Hazreti İsa eğer ibnullah olsaydı, hazreti Cebrail hazreti Mesih'in kaderini hal ve taklil [azaltıp] edip ibn Davud ismini vermezdi" diye yazmıştı. Mezkûr musannifin mütalaa kuvvesine ve muhafazasına çok yazık. Zira İncil-i Luka'nın hemen ilk babında Cebrail, hazreti Mesih'i ibn Davud olarak tesmiye etmişse de, iki defa ibnullah diye tesmiye etmiştir. Yani 32. ayetinde Müteâlâ'nın oğlu ve 35. ayetinde Meryem'e hitaben, "Ruhu'l-kuds üzerine gelmekle Müteâlâ'nın kuvvetinin gölgelemesi ve bu yüzden senden doğacak mukaddes zata ibnullah denile" diye varid [6] olmuştur. İmdi, mezkûr musannif, geçen ayeti müşahede ve kıraatten sonra Cebrail, hazreti Mesih, ibnullah değil ancak ibn Davud'du demesi inatla ve kasıtlı olarak kelâm-ı ilahiyi tebdil ve alenen haksız beyan değil midir.

Bundan başka *Mizânü'l-hakk* musannifi hakkında ve hatta bütün cumhur-i Mesihiler hakkında uygunsuz kelimeler ve kötü yakıştırmalar kullanmıştır. Mesela "itiraz eden cahilin biri" tabiri ile kitabına başlayan ve sonra daha gayretlenerek kitabının 248.

sahifesinde ona hitaben” senin kemal-i cehlinden ve ahmaklık ve eşekliğinden ne türlü anıracağına bilmiyorsun “ der. Ve 122. sahifesinde “Nasârâ’nın cümlesi sağırdır, dilsizdir ve kördür akletmezler zümresindendirler”, ve 267. sahifesinde “Nasârâ akli hafif, makulü ve menkulü idrakten aciz ve dört ayaklı ahmaktır”, ve 284. sahifesinde birtakım suret-i insanda dört ayaklıdır.” diye beyan etmiştir. Ama böylesi yersiz kelimeler ve uygunsuz lakaplar ne diyelim ancak musannifin istidat ve kemalini isbat ettikleri açıktır. Böylesi kelimeleri akıl ve insaf sahiplerinin reva görmedikleri aşikârdır. Ve Milel-i Mesihîyye’ye bu tarz düşmanlık etmekle kendisini hatta hükema ve ulema-i saltanat-ı seniyyeye dahi hakaret eylediği hayaline gelmemiş ise de, Devlet-i Aliyye’nin büyükleri Milel-i Mesihîyye ve Avrupalılar ile ülfet ve dostluk yolunu kurarak onlardan ilim, sanat ve marifet kazandıkları halde, Mesihîler cehaletin karanlık perdesi ile örtülmüş iken onlardan ilim ve marifet elde edenlerin, zikri geçen vasıflarla sıfatlanmalarının icab edeceği aşikârdır.

Hülasa-i kelim, haksız iddiaları ve asılsız kelimeleri ve aşırı düşmanlığına layık ve kâfi cevaptır denilirse, gerçekten şu surette *Şemsü’l-Hakika* müellifi [7] *Mîzânü’l-hakk’a* en iyi şekilde cevap verdiği ve doğrusunu eda ettiğine şüphe kalmazdı. Ve ancak ilim ve insaf ehli yanında edebi terk ve kötü kelimeleri yalnız burhan ve isbatın yokluğuna istidlal ettiği apaçık olduğundan *Şemsü’l-Hakika’nın Mîzânü’l-hakk’ın* cevabı olmadığı görüldüğünden ona cevap vermek icab etmese de bu mecelle’de [kitapçıkta] ihtisar ederek önce mezkûr kitabın, *Mîzânü’l-hakk’ın* cevabı olmadığı, ikinci olarak *Mîzânü’l-hakk ve Miftâhü’l-Esrâr*’da¹ beyan olunmuş madde ve iddiaları muhtasaran zikir ve beyanına başlanacaktır. Allah’u-Teala’nın yardımıyla[8].

Birinci Bölüm

Şemsü’l-Hakika’nın Mîzânü’l-hakk’ın cevabı olmadığı beyanında

¹ *Miftâhü’l-Esrâr* 1837 ve 1850 yıllarında misyonerler cemiyeti tarafından Ekberabad’da neşredilmiştir. İki ayrı baskısı Millet Kütüphanesinde AEfrs26 Demirbaş, 232 sınıflama, 1837 ve AEfrs27 Demirbaş, 232 sınıflama, 1850 kayıtlarıyla yer almaktadır.

Birinci Madde

İncil Tevratı nesh etmeyip ancak tekmil eylediği

*Mîzânü'l-hakk'*ın birinci bölümünün ikinci faslında zıkr ve beyan olduğu vecihle; İncil, nasih-i Tevrat değil, [onu] ikmal eder. Yıkanma ve taharet ve sünnet ve kurban ve helal ve haram ve benzeri zahiri ibadetlerle alakalı Tevrat hükümleri hazreti İsa el-Mesih marifetiyle kararlaştırılmış ruhani ibadetlerin rumuz ve numunesi olarak Mesih'in zuhuru ve kefaretiyle sözü edilen hükümler son bularak uygulaması durdurulmuştur. Bu açıdan İncil Tevrat'ın bazı hükümlerini nesh eylemişse de, nesh olunan hükümler usûl ve itikada; yani marifet-i ilahiye ve kalb temizliği ve iyi amellere dair hükümlerde vaki olmayıp ancak furûâtla alakalı emirlerde vuku [bulur]. Mezkûr kitabın zikredilen yerinde mufassalen yazılıdır. Hazreti Mesih'in kendisi dahi aşağıda geçen İncil-i Matta'nın 5. babının 17. ve 18. ayetlerinde varid olduğu vecihle [şöyledir:] "zannetmeyiniz ki ben şeriati veya peygamberliği ibtal etmeye geldim, ben ibtal etmeye gelmedim, ama tamamlamaya geldim, zira gerçekten diyorum ki, yer ve gök zail oluncaya dek şeriatten bir harf veyahut bir nokta bile (yani hiçbir madde) zail olmaz [9] ta ki herşey tamamlanuncaya dek." İncil-i Luka'nın 21. babının 33. ayetinde "gök ve yer geçicidirler ama benim sözlerim hiç geçici değildir. (yani hiç nesh olunmuyorlar.)" hükmü varid olmuştur. İmdi gerek neshin keyfiyetine dair yukarıda beyan olunan ve gerek Mesih'in mezkûr kelimelerine muhalefet eden malum musannif 13. sahifesinin sonuna değin Tevrat'ın furûâtının ve helal ve haramların İncil'de kullanılmadığına dayanarak "Tevrat'ın İncil'i nesih eylemesi aşikârdır" diye yazılmış. Ama hazreti Mesih'in hükmü müellifin sözlerinden daha güçlü ve daha faziletli olduğundan Tevrat ve İncil'in nesih olunmadığı Mesih'in kelimeleriyle sabit ve aşikârdır.

